

ket csak Marcello halála után sikerül Donna Fedele segítségével eloszlatni. Ez utóbbi különben lelkes híve az eretnekeként üldözött, liberális gondolkozású katolikus papoknak, főleg Don Aurelionak, a község elűzött plébánosának, s így Fogazzaro elveinek képviselője.

A regény összes szereplői pompás megfigyelésre vallanak. A két ellenséges papi tábor képviselőinek profilja éles, határozott, megragadó hatású. Minden gondolatuk, szavuk, cselekedetük elsőrendű jellemzőerőre vall. A jellemzést szelíd ironia hatja át, mely sohasem sértően gúnyolódó, sohasem maró hatású, de viszont a nemesebb értelemben vett humorig sem emelkedik fel. Fogazzaróban nincsen meg a világirodalom nagy humoristáinak: Dickens, Gottfried Keller, Raabe, Reuternek nagy szeretete, mely a kedély melegségével öleli magához a gyarló embert, megbocsátván neki minden fogyatékosságát. Fogazzaro egy árnyalattal komorabb, semhogy az igazi humor derüje be-ragyoghatná alakjainak jellemzését. A léleknek azonban kitűnő ismerője. Leila lelki küzdelmei lélektani tanulmány tárgyai lehetnének. Leila lelkületének rajza, melyben a holt iránti kegyelet szemben találja magát Massimo iránt érzett vonzalmával, Marcello iránti hálája szívének büszkeségével és önérzetével, züllött szüleitől való irtózata gyermeki lelkének egész gyengédségével: a hivatott olvasónak sok gyönyörűséget szerez.

A valóságos részletrajz és a lelki elemzés: az író legnagyobb erőssége. Alkotásainak varázsa pedig azok a gyönyörű olaszországi tájak, melyek történeteinek háttérül szolgálnak.

A fordítók: Kiss Dezső, Goda Géza, Tonelli Sándor, Benedek Marcell, Honti Rezső, általában véve elismerésreméltó, derék munkát végeztek, mellyel azonban itt nem foglalkozhatunk érdemlegesebben.

Németh Sándor

Zilahy Lajos novellái. (*Az ezüstszárnyú szélmalom.*) Zilahy Lajossal szemben nem tudok egyetlen helytálló kifogást se támasztani. Mindazt, amire vállalkozik, derekasan meg is oldja, mert tudja, mit hogyan kell és lehet megcsinálni.

Vége megint egy író, akinek min-

den során megérzik, hogy nagyon szereti a mesterségét s — amint Arany János mondta egyszer egy kritikájában — nem vész össze mestersége eszközeivel; szeretettel bánik velük; élvez, míg dolgozik. Ezért is élvezet szemelgetni, olvasgatni a munkáiban, melyek finom tolla alól kikerülnek.

S mindjárt megérezzük azt is, hogy nem idegen. Könnyen jutunk lelki, érzelmi közösségbe vele. Nincsenek gátlások, melyek elválasszanak tőle. Látásának módja ugyanaz, mint az intelligens magyar emberé általában. Szemléletei, emlékképei is csak pontosabbak, de rajzban, színben a mieink. Embereit ismerjük, tájait bejártuk, hangulatait átértük, vágyaira vágyunk, örömben-búban egyek vagyunk vele. Talán akkor is tetszenék, ha kevésbbé volna művész.

De az, vérbeli íróművész, akinek jó szeme a legmindennapibb dolgokban meglátja a jó írás-matériát s nem vadaszik vasárnapi témákra. Ezért is van minden kis elbeszélésben — melyek inkább *rajzok*, mint *novellák* — valami friss élményszerűség, ami azonban nem azt teszi, hogy műveiből hiányoznék a befejezettség, a kikerekítés, az egység. Sőt inkább nagyon is megvan mindez s ez árulja el legjobban a kész író.

(Ha rajzai élményszerű voltát hangsúlyozom, ez persze azt sem jelenti, mintha talán tudnám, jótállanék érte, hogy elbeszélte esetei csakugyan átélt élmények. Csak ez a látzata a dolognak. Ettől azonban akár az is lehet a *ténybeli* igazság, hogy minden egyes kis rajz merő kitalálás, képzeletjáték, sőt az is lehet, bár nem valószínű, hogy épp ez a nagy könnyedség, friss közvetlenség nagyon meggondolt, fegyelmezett alkotó munkának, vagy éppen kínos veriféknak az eredménye. Furcsa, nagyon furcsa az alkotó munka. És mindenkinél más. A kész eredményből sohse lehet biztos következtetést vonni az alkotás mi-kéntjére.)

Témái aprószertes voltából, előadása nagy közvetlenségéből folyik, hogy mindegyik kis rajzának az intim báj, a kedvesség az uralkodó vonása, mellyel szinte belopja magát az olvasó szívébe. Friss, meleg életérzés árad könyvéből, szelíd han-

gulathullámok, melyek viszik s könnyedén ringatják az embert.

Teljesen birtokában van az érdekeltés adománya. Nincs egy sora, ami unalmas volna. Úgy odafigyelünk rá, mintha a legegényibb érdekünk diktálná, hogy egy szavát se veszítsük el. Ez a született mesemondó ősi tehetsége, aki még csak félig nyitotta ki száját, máris lélekzetfojtva figyel rá mindenki. — Ezt a vagyont csak örökölni lehet, nem lehet megszerezni. De gyarapítani igen. S Zilahy munkáin megérezem a nagy iskolázottságot is, sőt éppen a Maupassant-i iskolát is. Nagyon jól, erősen megnézi, amit lát s biztos, határozott körvonalakban, életszínekben láttatja meg velünk is. Nem cipel márával egy képesarnokot, hogy mint egy képmutogató hol ezzel a képpel, hol azzal a hasonlattal illusztrálja az elbeszélését s így tegye ránk nézve könnyebbé az elközelést; nem, neki nincs szüksége metaforákra, beéri azzal, hogy azt, amiről beszél, nagyon pontosan és szuggesztív elevenséggel mondja el. Erre a tulajdonságára, mely újabb irodalmunkban elég ritka és nagyon epikus erény, különösen felhívom olvasói figyelmét. Sőt be is mutatom egy szemléltető példán. *A kis barát* című rajzában elmeséli, hogy Sefcsik úrnak, egy morózus, emberkerülő agglégénynek abban a nagy bérkaszárnnyában, melyben lakott, a házmesterék Laji-ja, ez a pöttömnyi kis maszatosképű hároméves gyerek volt az egyetlen barátja. Ha otthon volt, behívta magához, cukorral, almával traktálta, felültette egy székre s mint valami megértő hallgatóságnak, kifárta előtte szívtitkait. No most, hallgassanak csak ide: „Laji az egyik lábát leesüngergette a székről és harangozott a lábával. A kezében alma volt, amit Sefcsik úrtól kapott. Az almán görbe fehér árkokat vágott, mint az egér. Mialatt Sefcsik úr a levelet olvasta, óvatosan leeresztette magát a székről, az ajtóhoz szaladt, felnyújtott kezével megpattantotta a kilinest és az almával együtt kiszaladt.” — Úgy-e, mennyire látják az egész jelenetet, mind a két részben: azt is, amint Laji hallgatva és figyelmetlenül üldögél a széken s azt is, mikor óvatosan kisurran. S talán azt is észreveszik, milyen egyszerű eszközökkel dolgozik az író. Az

egyik legfőbb ereje — nagy művészi erő! — a tiszta, könnyű szemléltetés.

De e finom kis rajzok mégse alaposan megmunkált, minden részletükben kidolgozott művek, hanem inkább csak vázlatok. Egy-két, biztos kézzel odavetett vonallal, színfolttal jellemez s nem pepecselget. De az a pár vonal erősebb kontúrba fogja az alakot, az a pár szín sokszor jobban színezi, mintha oldalakra terjedő leírásokat kapnánk tőle.

Zilahy Lajos impresszionista természet, impresszionista író. Mi az, hogy impresszionista? Nemesak annyi, hogy a múltó idő egy röpké szakának, egy fölbukkanó és elrepülő percnél minél elevebb benyomását próbálja megrögzíteni; nemesak annyi, hogy a dolog természeténél fogva nem érven rá alaposan megrajzolgatni a jelenségeket, szükségképen vázaltszerű, hanem még hozzá, még ezeken kívül az is, hogy a dolgoknak inkább a felületét látja meg és mutatja meg s nem boncolja fel, hogy kiforgassa a belsejüket s megkeresse a magot. Az impresszionista készpénznek veszi a közkeletű frázist, hogy az arc a lélek tükré s megelégszik azzal, hogy az arcot, a külsőt minél jobban szemügyre vegye s leleplezze. Külsőségek iránt érdeklődő szemlélet ez, szemlélet a szó fizikai értelmében, amennyiben nem a lelki szem boncoló, analizáló tevékenységére, hanem a hiánytalan optikájú fizikai szem látóerejére épít. Nem okoskodik, nem ítél és nem következtet, hanem figyel, lát, meglát, megmutat, érzékeltet.

Egy író, aki a felületen marad, könnyen válhatik felületessé. S a könnyedség súlytalanságot és ürességet is jelenthet. Zilahyt azonban nem érheti sem az egyik, sem a másik gyanúsítás. Kis elbeszélései olyanok, mint a nyugodt tükrű, apró tavaeskák, ha beléjük nézünk, nagy mélységeket mutatnak, messzi perspektívájuk van: meglátjuk bennük az égboltot. És bárha csak a futó élet egy-egy pillanatképét rögzítik is meg, a képfelvétel művészi beállítású, nemesak a jelent mutatja meg, hanem elárulja a multat és megsejteni a jövőt. Mindegyik rajza olyan, mintha egy nagy regény közbülső, de magában is megálló fejezete volna.

Végül még csak annyit mondok jellemzésére: a magyar írók között legközelebbi rokona: Kosztolányi Dezső. *Dóczy Jenő.*

Áldásy Antal: A Keresztes Hadjáratok Története. (Szent István Könyvek.) A népvándorlás lezajlása után a világtörténelem legnagyobb méretű vándorlása a keresztes hadjáratokban mutatkozik s méreteinek nagyszerűségéhez hasonló az a nagyarányú irodalom is, mely a középkori történelem ez egyik legérdekesebb tömegpszichológiai jelenségét megvilágítani igyekezett.

Kis méretekben ugyan s inkább a nagyközönség számára, de sohasem térve le a szigorú tudományos alapokról, írta meg Áldásy Antal e nagyarányú mozgalom történetét. Hőmpolyog itt egyfelől a hit, az érzelem, a legenda, másfelől a valóság, a tények, a történelem. Itt nehéz megtalálni a sokat emlegetett arany középutat, de egyszersmind itt legszükségesebb a történelmi felfogás szerves egysége. Áldásy könyvében megtaláljuk azt.

Szembezállott a túlságos materialisztikus irányzat felfogásával, mely a keresztes hadjáratokban csak a gazdasági érdekek összeütközését, kiegyenlítését, felszámolását akarja látni s emellett megfelelkezik a cluny-i reformmozgalom idealizmusáról, mely a VII. Gergelyek, II. Orbánok, Clairveauxi Bernátok működésével éppen a keresztes hadjáratok megindításában és két évszázadnál tovább folytatásában éri el eszempontját.

Laikus közönség figyelmét talán túlságosan igénybevevő, mindamellett felettébb érdekes adatokkal világítja meg a keleti kereszténység helyzetét a szeldsuk török hatalomhoz s a nyugati kereszténységhez viszonyítva. E helyzetnek végleges tisztázása arra a milliónyi embertömegre várt, mely a francia földről megindult s ugyanott kialudt nagy eszmének: a Szentföld visszaszerzése eszméjének megvalósításáért fogott fegyvert.

A keresztes hadjáratoknak krónikás sorrendben való részletes előadásából tűnik ki Áldásy hatalmas anyagismerete, melyből avatott kézzel válogatta ki a célja eléréséhez szükséges mozaik-részleteket. Fényes bizonyágát adja e készségének főleg a jeruzsálemi királyság szervezeté-

ről szóló részben, s csak sajnálhatjuk, hogy nem bocsátkozott mélyebben a hadi és politikai berendezkedés ismertetésébe és a hűbéres társadalom jellemzésébe. Itt Delbrück hasonló szellemű fejtegetéseire gondolok.

A könyv legértékesebb s mindenestre a legnagyobb érdeklődésre számítható részei a politikai történelem keretébe vágnak. Azt tartom könyve legnagyobb sikerének, hogy a rendelkezésére álló szűk keretek ellenére is sikerült a diplomáciai sakkhúzások s az egymással szövetkezett, nem egyszer ellentétes érdekek útvesztőiből világos okfejtéssel levezetnie a keresztes hadjáratok két évszázadnál huzamosabb körforrását.

Emelkedettség, lendület, s a történetírás komoly szelleme ömlik el a mű azon részein, ahol a szintetikus eljárást követve vázolja a keresztes hadjáratoknak politikai szempontból való eredménytelenségét, egyúttal kiemelve a Keletnek és Nyugatnak e hosszas érintkezéséből származott szellemi és anyagi kultúrértékeket.

E küzdelmek tevőleges részesei: a három egyházi lovagrend: Templáriusok, Johanniták, Mariánusok is helyet kapnak a tárgyalásban. A szerződések, ütközetek, alkudozások ismertetése olykor talán túlságosan is kimerítő. Az irodalmi tájékozott anyaga mintaszerűen van összeválogatva s pontos névmutató teszi a könyvecskét még használhatóbbá.

Buday Károly.

Szabó Dezső: Jaj. Elbeszélések. Budapest, 1924. Ennek az ismertetésnek egyáltalában nem célja Szabó Dezső tehetségét abban az irányban vizsgálni, hogy kitűnjék, mennyi benne az őszinteség és mennyi a színészkedés, mennyi a valódi talentum és mennyi a blöff; azt sem akarja kutatni, hogy emberi és társadalmi súlyos problémákat fűrésző ösztönéből meddig terjed a mélységes fauszti szenvedély és hol kezdődik a baccalaureusnak hetvenkedése. Ezekkel a kérdésekkel szemben a magyar művelt nagyközönségben már úgymint éppen megállapodni készülnek a vélemények. Ez ismertetésnek pusztán egy bizonyos irányú vizsgálódás a célja: azt akarja kimutatni, hogy ez író műkö-